

Svenska språkets struktur:

grammatik

**Ordklasser, nominalfraser,
substantiv**

Helen Winzell (rum 4315, Key-huset)

013-28 69 28

helen.winzell@liu.se

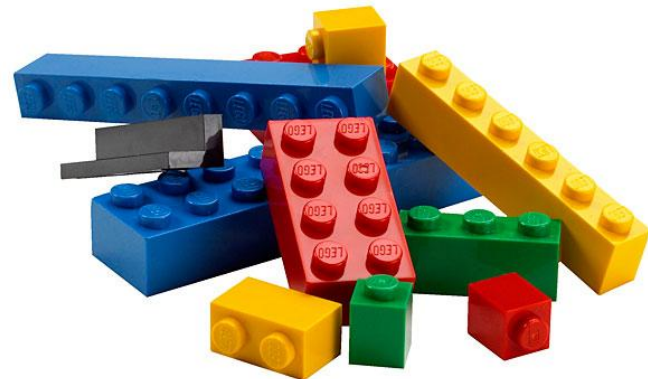
Varför grammatik?

”Språkets struktur med meningsbyggnad, huvudsatser, bisatser, stavningsregler, skiljetecken, ords böjningsformer och ordklasser. Textuppbyggnad med hjälp av sambandsord.”

(Utdrag ur kurplanen i svenska – centralt innehåll årskurs 4-6)

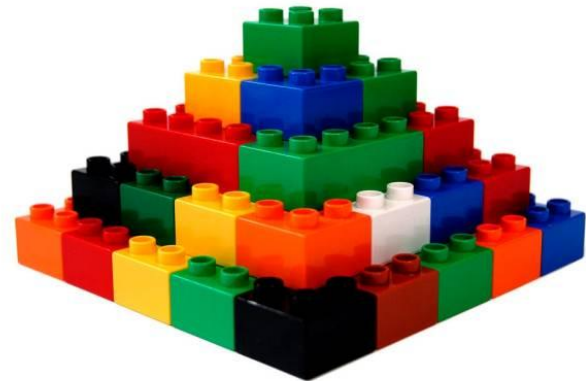
Vad är grammatik?

**En det dotter gång födde en en var drottning
som. Snö hy hennes vit som var.**

Vad är grammatik?

- = kunskap om hur man använder orden i ett språk**
- = språkets ”monteringsanvisning”**
- = hur språkliga yttranden är uppbyggda**

Grammatikens nivåer

mening

sats

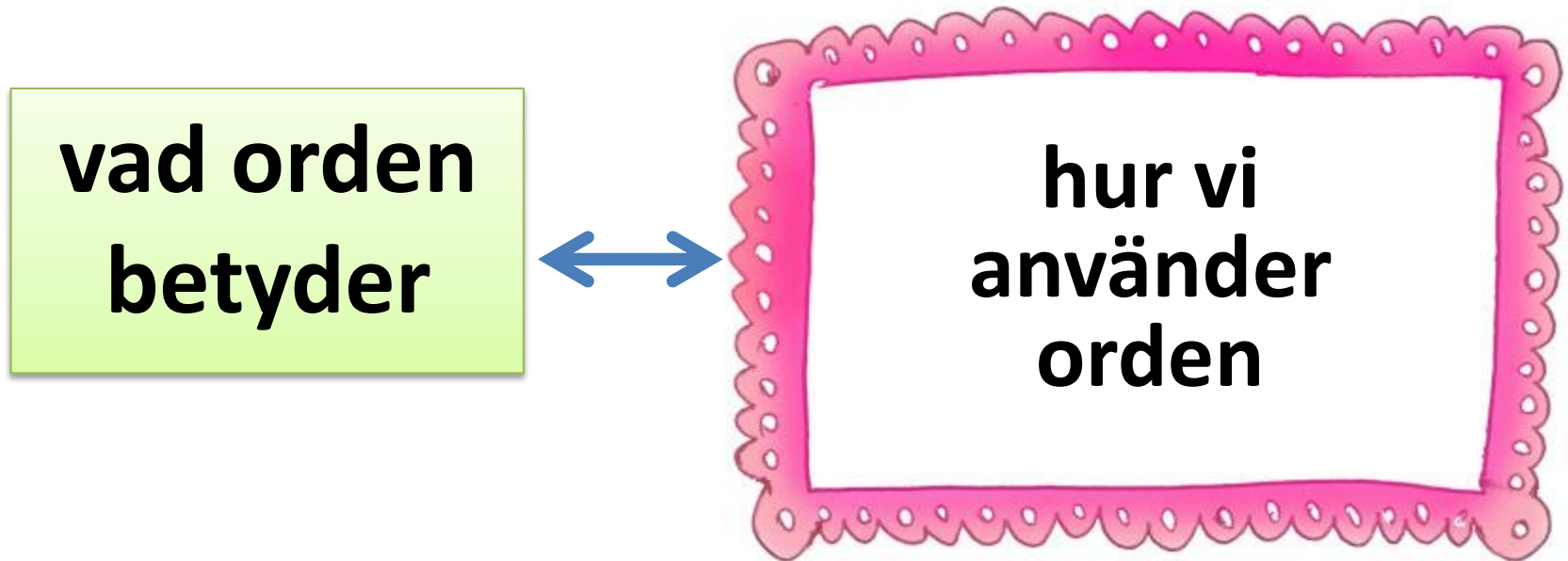
fras

ord

morfem

(fonem)

Olika typer av ord – ordklasser

Ordens **grammatiska egenskaper** avgör vilken ordklass de tillhör. (Dahl 2003:22)

Olika typer av ord – ordklasser

snål

en snål gubbe

Du är snålare än min far.

snålhet

Snålhet gör dig fattig.

*Han är **snålhetare** än min mor.

snåljåp

Lisa är en snåljåp.

*en **snåljåp** person

Hur ska man veta att ord tillhör olika ordklasser? Orden fungerar på olika sätt – har olika **grammatiska egenskaper**.
(Dahl 2003:22)

Olika typer av ord – ordklasser

Kriterier för att dela in ord i olika ordklasser:

1. hur ordet kan **böjas**
2. hur ordet används för att bygga större uttryck (**funktion**)
3. ordets **betydelse**

Olika typer av ord – ordklasser

- Språk har **olika typer av ord** som **fungerar** på olika sätt. De kan utföra olika typer av jobb i våra yttranden.
- En ordklass är som en låda med en viss typ av ord.
- När vi vill få ett jobb utfört, väljer vi ord från rätt "låda".

ordklasser

Huvudordklasser:

Substantiv

Adjektiv

Verb

Övriga ordklasser:

Pronomen

Räkneord

Adverb

Prepositioner

Konjunktioner

Subjunktioner

Interjektioner

huvudordklasser

- innehåller **fler ord** än övriga ordklasser
- kan **böjas** på olika sätt
- är "**öppna**" = nya ord kan skapas inom dessa ordklasser
- ("betydelseord", bär mer mening än ord i övriga ordklasser)

ordklasser

Substantiv

råtta, kalas, snickarbod, drömmar

Pronomen

han, min, deras, vi, någon, detta

Adjektiv

personlig, fantastisk, galen, kall

Räkneord

fjortonde, två

Verb

tänkte, måla, finns, är, hade

Adverb

fort, inte, aldrig, inne

Prepositioner

på, under, framför, vid, i

Konjunktioner

och, men

Subjunktioner

eftersom, om, att

Interjektioner

oj, usch, blä

Substantiv

Substantiv

Egennamn

Sara, Afrika

Icke-egennamn

- **artnamn** (räknebara individer: flicka, penna, dröm)
- **ämnesnamn** (ämnen/material som inte består av räknebara individer: vin, smör)

Nominalfraser

- Substantiv är **nominalfraser**
- Substantiv är **huvudord** i utbyggda nominalfraser (som innehåller attribut)

katten

den randiga katten

den randiga katten med den långa svansen

Nominalfraser

- en av de viktigaste byggstenarna på satsnivå
(Dahl 2003:35)
- identifierar vad det är vi talar om (referenter)
- måste ge så mycket information som behövs för att identifiera referenten

katten

den randiga katten

den randiga katten med den långa svansen

Nominalfraser

- Olika typer av nominalfraser
 - Hur mycket information har lyssnarna om referenten?
 - Ge tillräcklig information om vilken referent vi talar om!
-
- pronomen hon (=en kvinnlig referent)
 - substantiv - egennamn Hedvig
 - substantiv - artnamn (best form) tjejen (= en viss bestämd tjej)
 - artnamn (best form) med ett eller flera attribut
tjejen i röda kjolen
tjejen i röda kjolen som vi såg igår
den nya
 - substantiverat adjektiv med best art

Nominalfraser

- **bestämda nominalfraser –**
när vi vill identifiera *en viss referent* (boken)
- **obestämda nominalfraser –**
om identiteten är *obekant* eller om vi vill hålla
det *hemligt* (en bok)

Substantiv: genus

en-ord (utrum) och **ett-ord** (neutrum)

Nästan alla ord som betecknar **människor** är **en-ord** i svenskan. Undantag finns.

(helgon, proffs...)

(historia: femininum och maskulinum blev utrum)

Substantiv: böjning

Substantiv kan *böjas* på olika sätt:

- Numerus
- Bestämmdhet
- Kasus

Substantiv: numerus

En, ett eller flera?

Singularis – en eller ett (en referent)

Pluralis – flera (mer än en referent, i princip bara för artnamn)

Substantiv: numerus

Deklinationer – olika sätt att skapa pluralformer

- 1) Neutrala ord: -n om de slutar på vokal, annars ingen ändelse alls
äpple-äpplen, bi-bin, hus-hus, blad-blad
- 2) Ord på –are får ingen ändelse alls: lärare-lärare, ledare-ledare
- 3) Utrumord som slutar på -a får ändelser -or: flicka-flickor, håla-hålor
- 4) Utrumord som slutar på obetonat -e får ändelsen -ar:
pojke-pojkar, måne-månar

Substantiv: numerus

Deklinationer – olika sätt att skapa pluralformer

5) Övriga utrumord får ändelsen -ar, -er eller -r (om de slutar på vokal):

port-portar, bit-bitar, tomt-tomter, sko-skor, klo-klor

Vissa ord bildar plural med omljud: hand-händer, man-män

Andra ord får specialändelser: faktum-fakta, cocktail-cocktails

Summan av det hela:

Vissa ord har en förutsägbar pluralböjning medan andra inte alls har det.

Substantiv: bestämdhet

Automatisk bestämdhet

- jag, vi, det här
- Nominalfraser som exempelvis börjar med 'det här': detta hus, den här sången
- egennamn: Kalle Nilsson, Östergötland
- (min häst, lärarens bok, färgens torktid)

Övriga nominalfraser kan fungera som obestämda eller bestämda.

Substantiv: bestämdhet

När nominalfrasen inte är inherent bestämd, måste vi **markera bestämdhet**.

Markering av bestämdhet

- **Ändelse** på huvudordet i nominalfrasen: **katt-en**
(=substantivet står i **bestämd form**, har **bestämd slutartikel**)
- **Fristående framförställd artikel** när nominalfrasen innehåller adjektiv: **den randiga katt-en**
(= ger dubbel markering av bestämdhet)

Artiklar: ord och ändelser som beskriver om substantivet är i bestämd eller obestämd form.

Substantiv: bestämdhet

Ordets genus påverkar slutartikel och framförställd artikel:

- **-en eller -n:** utrumord i singularis (hund-en) + neutrala ord i pluralis utan pluraländelse (barn-en)
- **-et eller -t:** neutrala ord i singularis (lejon-et)
- **-na eller -a:** övriga ord i pluralis (pojkar-na, flickor-na, bi-na)

Substantiv: kasus

grundform

höna

hönan

honor

hönorna

genitiv

hönas

hönans

hönors

hönornas

Substantiv

Kollektiva: grupper av räknebara individer
skolklass, kommitté, poliskår

Konkret/abstrakt

Animat/inanimat

Generisk användning:

Bofinken är en fågel. (=alla bofinkar, hela arten)

(jfr. Bofinken sitter i trädet. = en viss bofink)